

Mr. Riza REXHA, Ulqin

LUFTA E LIDHJES SHQIPTARE TË PRIZRENIT PËR MBROJTJEN E ULQINIT(1880)

Manovrat diplomatike rreth çështjes së Ulqinit

Gati dy vjet pas Kongresit të Berlinit, as neni 28 i Traktatit të Berlinit, i cili i jepte Malit të Zi trojet e Plavës dhe Gucisë, as Protokolli i 18 prillit, i cili në vend të tyre i jepte Malit të Zi viset e Hotit dhe Grudës, nuk ishin vënë në jetë.

Mosrealizimi i dispozitave të Traktatit të Berlinit ishte një goditje e rëndë për autoritetin e Fuqive të Mëdha nënshkruese të këtij Traktati.

Duke filluar prej majit 1880, bëheshin kombinime të ndryshme lidhur me trevat e banuara me shqiptarë. U vendos të kërkohej një rrugë tjetër dhe mënyra tjera se si të dilej nga kjo situatë e ndërlikuar.

Fuqitë e Mëdha e shihnin se edhe me anë të presionit diplomatik mbi Portën, mund të ndodhë që ajo të përgjigjej se nuk është në gjendje t'i largojë shqiptarët nga rruga e tyre.

Lindi ideja që zgjidhja më e përshtatshme do të ishte që Malit të Zi t'i kthehet Ulqini me rrethina deri në Bunë, i banuar tërësisht me shqiptar. Dhënia e Ulqinit arsyetohej me faktin se, nga aspekti strategjiko-ushtarak, do të mund të pushtohej me sulm nga toka që do të ndihmohej me luftanije nga deti. Për propozimin e dhënë u deklaruan të gjitha Fuqitë e Mëdha.

Rusia, si çdo herë, duke qenë mbrojtëse e përbetuar e Malit të Zi, deklaroi se pajtohej në qoftë se do të pajtohej Cetina¹.

¹ Kristo Frashëri, Lidhja Shqiptare e Prizrenit, Tiranë, 1997, f. 271

Italia në fillim shprehi rezervë, por më në fund i dha përkrahje idesë së propozuar².

Franca e përkrahu propozimin për t'ia dhënë Malit të Zi Ulqinin³.

Gjermania dha propozimin global⁴, ndërsa Austro-Hungaria, me arritjen e marrëveshjes së Fuqive të Mëdha për çështjen e Ulqinit, del haptazi si fuqia kryesore për të bërë dorëzimin e tij⁵. Edhe qeveria angleze u angazhua energjikisht që Porta t'i zbatonte obligimet e parapara.

Më 11 qershor 1880, u pranua parimisht propozimi i ri nga të gjitha Fuqitë e Mëdha me përjashtim të Turqisë⁶, ndërsa me 12 qershor 1880 të gjitha Fuqitë e Mëdha definitivisht e miratuan propozimin që Mali i Zi të kompensohet me toka në bregdet⁷.

Më 13 qershor 1880, qeveria e Malit të Zi mori një notë nga përfaqësuesi britanik në Cetinë, në të cilën ishin caktuar afërsisht kufijtë e rinj ndërmjet Malit të Zi dhe Turqisë⁸, ndërsa më 14 qershor 1880, nga Ministria e Punëve të Jashtme të Malit të Zi u bë me dije se princ Nikolla e pranonte Ulqinin me rrethina⁹.

Propozimi për dhënien e Ulqinit Malit të Zi i zemëroi shumë shqiptarët. U morën masa për mobilizimin e forcave ushtarake për mbrojtje. U organizuan proteste si ajo në Shkodër, ku thuhej: "...Shqiptarët nuk do ta pranojnë në asnjë mënyrë copëtimin e vendit..."¹⁰ Protestën e përshkonte një frymë kombëtare dhe drejtohej në emër të gjithë shqiptarëve. Rritej urrejtja edhe kundër Qeverisë Osmane, e cila nuk ishte në gjendje t'i mbronte tokat shqiptare nga copëtimi.

Për të analizuar situatën e krijuar nga vendimet e Fuqive të Mëdha, u thirr mbledhja e Këshillit të Përgjithshëm të Lidhjes Shqiptare. Më 26 qershor, 1880, Lidhja Shqiptare dërgoi delegatë në

² Novak Ražnatović, Crna Gora i Berlinski Kongres, Cetinje, 1979, f. 259

³ po aty, f.260

⁴ po aty

⁵ po aty

⁶ Aleks Buda, Shkrime historike, II, Tiranë, 1986, f.88

⁷ HHStA – PA; telegram dërguar nga Fuqitë e Mëdha, dt. 12 qershor 1880

⁸ Jovo Vukic, Plavsko-Gusinjska afëra i oslobodjenje Ulcinja 1880 god., Sarajevo, 1929, f.81

⁹ HHStA-PA, MPJ e Malit të Zi zotit Kavalier de Temel, ministrit fuqiplotë të Austro-Hungarisë në Cetinë, datë 14 qershor 1880

¹⁰ Akte të Rilindjes Kombëtare Shqiptare (1878-1912), Tiranë, 1978, f.104, dok.57

Ulqin për të marrë opinionin e atjeshëm lidhur me dorëzimin e Ulqinit¹¹

Kur u vërtetua se vendimi për dorëzimin e Ulqinit ishte i saktë, Komiteti i Shkodrës dhe i Ulqinit morën masa për organizimin e rezistencës, e cila vlerësohej si luftë për gjithë popullin shqiptar.

Pas një lufte të gjatë diplomatike, më 30 qershor 1880, Porta e Lartë u përcaktua për dorëzimin e Ulqinit me rrethina¹².

Situata komplikohet gjithnjë e më shumë. Porta e Lartë edhe pse kishte vendosur ta lëshonte Ulqinin me rrethina, deklaronte zyrtarisht se lëshimi i trojeve shqiptare nuk varej prej saj, ngaqë këto troje i mbanin forcat shqiptare.

Mbrojtja e Ulqinit u vlerësua si obligim kombëtar. Në mes të vullnetarëve shqiptarë qarkullonin parulla: "Më mirë të vdesim se sa Malit të Zi t'i lëshojmë qoftë edhe një pëllëmbë tokë".

Nga ana tjetër, diplomacia evropiane mendohej të gjente zgjidhje për zbatimin e vendimit të miratuar nga Fuqitë e Mëdha.

Ishte çështja se si të detyrohej Porta e Lartë ta zbatonte dorëzimin e Ulqinit me rrethina. Fuqitë e Mëdha nuk e vlerësuan situatën ashtu siç ishte në realitet, sepse nuk ishte fjala vetëm për faktorin turk, por edhe për rezistencën e shqiptarëve të cilët nuk lejonin copëtimin e tokave shqiptare.

Përpjekjet që me anë të diplomacisë Turqia të detyrohej ta realizojë Traktatin e Berlinit lidhur me kufijtë e Malit të Zi nuk dhanë fryt.

Në qarqet diplomatike fitoi ideja e demonstrimit të flotës së bashkuar ndërkombëtare pranë brigjeve detare të Ulqinit me anën e së cilës do ta detyronin Portën ta dorëzonte Ulqinin. Në realitet, ky demonstrim detar duhej t'i jepte përkrahje Malit të Zi që ta merrte me forcë Ulqinin.

Porta lëkundej në qëndrimin e saj. Ajo, në parim, ishte e gatshme ta lëshonte Ulqinin, por u gjet përballë qëndresës së vendosur jo vetëm të banorëve të qytetit dhe rrethinës, por edhe të popullsisë së krahinave të tjera të Shqipërisë.

¹¹ Shemsi Ajvazi, Lidhja e Prizrenit më 1879-1881 në shtypin qendror rus, Gjurmime albanologjike, VII, 1977, Prishtinë, 1978, f.212-213

¹² Jovo Vukic, vepër e cituar, f.86

Nga presioni i vazhdueshëm i Fuqive të Mëdha, nga qëndrimi i tyre i vendosur për t'i dhënë fund çështjes së Ulqinit, Porta e Lartë filloi të përgatitej për të marrë masa energjike kundër shqiptarëve.

Autoritetet malazeze shpresonin se lëshimi i Ulqinit do të kryhej brenda pak ditëve, por kur morën lajmin për përgatitjet e reja të Lidhjes Shqiptare u demoralizuan dhe u shqetësuan shumë¹³.

Situata po acarohet. Forcat vullnetare shqiptare qëndronin në gatishmëri, në front për të përballuar çdo nismë luftarake nga Mali i Zi. Në letrën që Isuf Sokoli dhe Haxhi Mehmet Beci e kishin dërguar në Shkodër, theksonin se e kishin vendosur që së bashku me ulqinakët të shndërroheshin në hi e pluhur dhe Ulqinin të mos e lëshonin¹⁴.

Lidhur me situatën e krijuar, gazeta "Glas Crnogorca" e 30 gushtit 1880 shkruante: "Ulqini u bë qendër e vëmendjes në të cilën e ka drejtuar shikimin tërë bota politike. Ndjehet frika nga dërgimi i flotës së bashkuar ndërkombëtare, sidomos te shqiptarët, gjë që është krejt normale, sepse turqit s'kanë çka të humbin nga angazhimi eventual i flotës, ndërsa shqiptarët humbin shumë"¹⁵.

Më 1 shtator 1880, Fuqitë e Mëdha u dakorduan për ta vënë në jetë demonstratën e flotës së bashkuar ndërkombëtare¹⁶.

Lidhja Shqiptare nuk qe trembur nga lajmi i arritjes së flotës së bashkuar ndërkombëtare afër ujërave të Ulqinit. Më 3 shtator 1880 banorët e Ulqinit dorëzuan një peticion ku thuhej: "Me keqardhje të madhe mësuam se ishte vendosur që vendi ynë i dashur, Ulqini, t'i dorëzohet Malit të Zi, dhe se për këtë arsye flota e bashkuar do të vijë në Ulqin. Me që, ky popull i pafuqishëm ka qenë deri tash nën dominimin e lartmadhërisë së tij Sulltanit me shekuj, dhe tash me qenë se gjuha jonë, zakonet dhe feja janë të kundërta nga ato të Malit të Zi, pranon më parë të vdes dhe të shlyhet plotësisht nga faqja e dheut sesa t'i aneksohet Malit të Zi."¹⁷

Edhe shqiptarët nga Italia iu drejtuan bashkëvëllezërve shqiptarë dhe botës mbarë me një shpallje të zjarrtë, ku ndër të tjerat thuhej: "Një flotë e fuqishme, përfaqësuese, arbitër dhe forcë e Fuqive të Mëdha evropiane, makineri e tmerrshme e luftës e cila

¹³ HHStA-PA: Depollo zotit Kavalier de Temel, datë 25 gusht 1880

¹⁴ DACG, MUD, 1880, f.17a, dok.5712

¹⁵ Glas Crnogorca, br.35, 30 avgust 1880

¹⁶ Kristo Frashëri, vepër e cituar, f.315

¹⁷ Skender Rizaj, Synimet e LSHP (1878-1881), Gjurmime albanologjike, VIII-1978, Prishtinë, 1979, f.178

kishte për t'u dalluar në ndërmarrjen e hapave të rëndësishme progresive dhe kishte për të kryer detyra të pakapërcyeshme për të mirën e njerëzimit, por që vuan për dominim barbar, lundron nëpër detet e juaj jo për t'ju mbrojtur dhe respektuar dëshirën e juaj, por përkundrazi, për të shkelur të drejtat e juaja, duke iu vënë dominim të vërtetë, duke ju bërë robër të tiranive të huaja..."¹⁸

Rreziku që i kanosej një krahine thjesht shqiptare, bëri që të shpërthente një valë e fuqishme zemërimi dhe protestash. Dega e Lidhjes Shqiptare në Ulqin i ftoi të gjitha krahinat e Shqipërisë ta ndihmonin në mbrojtjen e Ulqinit. Me këtë thirrje u mobilizuan qindra vullnetarë nga krahinat e ndryshme. Vullnetarët theksonin: "Do të zhdukemi deri në të fundit. Është nderë për ne që gjithë Evropa të shtijë në ne. S'kemi gjale, për këtë do të flitet gjithmonë"¹⁹.

Mali i Zi ishte bërë gati ushtarakisht. Përballë tyre qëndronin forcat vullnetare shqiptare. Në një rast theksohej: "Këmbëngulja e shqiptarëve që të mos e lëshonin Ulqinin dhe qëndresa e fortë e tyre për t'u matur me armikun e trefishtë – Fuqitë e Mëdha, Malin e Zi dhe Perandorinë Osmane, ka marrë përhapje të gjerë"²⁰

Situata konkrete tregonte se dorëzimi i Ulqinit nuk do të kryhej pa armë. Ulqinin e mbronin forcat vullnetare shqiptare bashkë me vendësit.

Porta e Lartë vazhdoi me tentimet për ta thyer shpirtin e rezistencës së shqiptarëve.

Mirëpo, zgjidhja e situatës rreth çështjes së Ulqinit hyri në fazën më kritike. Përpjekjet për ta dorëzuar Ulqinin në mënyrë paqësore pësuan goditje të rëndë. Shihej se nuk kishte njeri me logjikë të shëndoshë që mund të mendonte të okupohej ai qytet dhe të hyhej në të në mënyrë paqësore pa hasur në rezistencën e shqiptarëve. Nuk mund të paramendohej se Lidhja Shqiptare do të pranonte të lëshohej ndonjë pëllëmbë e tokës shqiptare.

Më 1 tetor 1880, në një revistë hungareze thuhej: "Ky qytet i vogël do të bëhet pas pak teatër ngjarjesh të tilla, të cilat historia moderne deri sot nuk ka mundur t'i regjistrojë"²¹. Një deputet i parlamentit hungarez shprehej: "Në rast se Fuqitë e Mëdha kanë

¹⁸ Leka, Të drejtat e Shqipërisë etnike, Shkodër, 1944, f.137

¹⁹ DACG, MUD, 1880, fas.ta, dok.206

²⁰ HHSIA-PA; Depollo, shtator 1880

²¹ Kristo Frashëri, vepër e cituar, f.323

vendosur ta përdorin edhe dhunën, veprimet e tyre do të binin në kundërshtim me drejtësinë dhe humanizmin”²².

Fuqitë e Mëdha ishin lodhur nga manovrat diplomatike.

Pas shumë bisedimeve në mes të përfaqësuesve të Malit të Zi dhe Portës së Lartë, që u zhvilluan në Rjekë Crnojeviq, u paraqitën mospajtime nga shkakku se pala turke donte ta lëshonte Ulqinin, kurse pala malazeze kërkonte “jo lëshimin” por “dorëzimin, nga frika se forcat malazeze do t’i prisnin me armë shqiptarët siç ndodhi në rast tjera.

Duke parë se Porta e Lartë kishte kapitulluar para presionit të Fuqive të Mëdha lidhur me dorëzimin e Ulqinit, Lidhja Shqiptare konsideronte se tash ishte momenti më i përshtatshëm për një vendim të prerë kundër dorëzimit të Ulqinit. Atdhetarët shqiptarë vendosën të thërrisnin një kuvend të ri, për të marrë qëndrimin që duhej mbajtur ndaj Portës²³. Kuvendi i krerëve të Lidhjes Shqiptare u thirr në Dibër më 20 tetor 1880. Kryetari i Komisionit ushtarak i Lidhjes Shqiptare, Ali pashë Gucia deklaroi në mënyrë kategorike se Malit të Zi nuk do t’i lëshohej asnjë pëllëmbë tokë²⁴.

Mali i Zi e përcillte situatën. Në gazetën “Glas Crnogorica” bëhej e qartë për tërë opinionin se përballë flotës së bashkuar ndërkombëtare, forcave ushtarake të Malit të Zi dhe gatishmërisë së Turqisë për ta dorëzuar Ulqinin, qëndronin forcat vullnetare shqiptare²⁵.

Më 24 tetor 1880, Komiteti i Lidhjes për Ulqin iu drejtua Fuqive të Mëdha me një protestë kundër vendimeve të qeverisë Osmane për të dërguar forcat ushtarake për dorëzimin e Ulqinit me dhunë²⁶.

Lufta diplomatike nuk e arriti qëllimin.

Qëndresa e armatosur për mbrojtjen e Ulqinit

Qëndresa e shqiptarëve bëri që të rritej intensiteti i veprimeve të Fuqive të Mëdha, Portës së Lartë dhe Malit të Zi. Vendosmëria e shqiptarëve për të rezistuar e detyroi diplomacinë evropiane që të

²² HHSTA-PA; telegram nr.2847, zoti Von Tisza nga Budapesti, 30 shtator 1880

²³ Historia e popullit shqiptar, II, Prishtinë, 1979, f.170

²⁴ Kristo Frashëri, vepër e cituar, f.333

²⁵ Glas Crnogorica, br.38, 20.09.1880

²⁶ Akte të Rilindjes Kombëtare...f. 117, dok.71

kërkojë rrugë e mjete edhe më rigoroze për t'ia arritur qëllimit final – dorëzimin e Ulqinit. Krahas kësaj, edhe Lidhja Shqiptare vazhdoi me organizimin e rezistencës. Vendosi që mos t'i lëshonin pozitat strategjike luftarake.

Porta e Lartë duke parë se nuk do të realizohej dorëzimi i Ulqinit në mënyrë paqësore, përgatiti 13 batalione të pajisura mirë me armatim, me të cilat do të mund ta mposhte në të ardhmen çdo kundërshtim. Këto batalione qëndronin në Shkodër, Goricë, Lezhë, Shëngjin e Ulqin²⁷.

Më 27 tetor 1880, Riza pasha ishte nisur për në Bardhok (Belaj), në jug të lumit Bunë ku do të bënte përgatitjet ushtarake për t'i pushtuar pozicionet që do t'u dorëzoheshin malazezëve. Në këtë rajon kishte 5 batalione me artileri përkatëse, ndërsa në qytetin e Ulqinit vazhdonte të qëndronte një batalion²⁸.

Me këto 5 batalione, Riza pasha duhej të nisej në drejtim të Ulqinit, ku duhej të pushtonte çdo objekt të përshtatshëm për mbrojtje, t'i largonte shqiptarët nga të cilët mund të pritej prishja e qetësisë dhe t'i dërgonte në fregatën turke "Selimie" që ishte ankoruar para Ulqinit, ku ata duhej të mbaheshin të internuar deri në marrjen e qytetit në zotërim nga ana e malazezëve.

Riza pasha u nis nga Bardhoku me 5 batalionet e tij për të okupuar Ulqinin., mirëpo, kur pararoja turke deshi të kalonte lumin Bunë, në Kodrën e Shëngjergjit ndeshi në forcat e Lidhjes Shqiptare. Thuhet se 50-100 shqiptarë të armatosur, rojë e urës, i ndaluan, nuk i lejuan të kalonin²⁹. Rojës i erdhën në ndihmë edhe 500 të tjerë³⁰.

Forcat turke u gjendën para alternativës: ose të tërhiqeshin ose të konfrontoheshin me ta. Në momentin kur situata arriti pikën kritike, gati pa filluar përleshjet, Riza pasha arriti në Urën e Shëngjergjit,. Ai u dha urdhër forcave të veta të tërhiqeshin në Kampin e Bardhokut, me arsyetim se nuk mund të vepronte kundër urdhrit të miratuar që të mos zbrazej asnjë pushkë³¹.

Sipas burimeve malazeze, bëhet e njohur se Riza pasha u përpoq të marrë një kahe tjetër për të arritur deri në Ulqin. Ai dërgoi

²⁷ HHStA-PA; Vjenë, 1880, dos.1-5, dok. 448

²⁸ po aty

²⁹ HHStA-PA; Lipihu – Hajmerles, dat.6.11.1880

³⁰ Dhimitër Andoni – Kolë Luka, Burime të reja vendase mbi periudhën e LSHP, Studime historike, 3, Tiranë, 1968, f.159

³¹ HHStA-PA, Lipihu – Hajmerles, dat.6.11.1880

një tabor ushtarësh në Krythë³² me qëllim që t'i vendoste në Shkallmushkë³³, jo larg Ulqinit, në një pikë strategjike më afër qytetit.

Nga ana tjetër, forcat malazeze, jo vetëm që ishin në gatishmëri, por edhe së shpejti kishin ndërmend të ngriheshin nga Sutormani për të marshuar drejt Dobrovodës dhe Kunjës³⁴, ndërsa Riza pasha dhe Bozho Petroviqi, parashihej të takoheshin në Tivar për të diskutuar modalitetin e dorëzimit të Ulqinit³⁵.

Këmbëngulja dhe qëndrueshmëria për të kundërshtuar dorëzimin arritën në një pikë të tillë, sa që Riza pasha nuk mund të shpresonte se puna do t'i shkonte mbarë. Krerët e Lidhjes Shqiptare të Ulqinit, më 28 tetor 1880 dorëzuan një protestë të re në të cilën thuhej se banorët e Ulqinit do t'u rezistojnë si forcave Osmane ashtu edhe forcave malazeze³⁶.

Porta e Lartë kishte filluar të dyshonte në aftësitë e Riza pashës, prandaj vendosi që në vend të tij të dërgohet Dervish pasha, guvernatori i Selanikut, i shquar për besnikërinë e tij fanatike ndaj Sulltanit, një ushtarak i veprimit të hekurt dhe me një urrejtje të veçantë ndaj shqiptarëve.

Dervish pasha arriti në Shëngjin më 31 tetor 1880, prej nga u nis në Ulqin. Aty arriti më 1 tetor 1880 me anijen Stamboll. Para Ulqinit i bashkohet edhe anija Mexhidie me 1.300 këmbësorë. Vëzhgoi grykën e Bunës dhe bregdetin deri në portin e Ulqinit. Në port të Ulqinit ishin grumbulluar rreth 1000 shqiptarë. Kërkuan prej Dervish pashës të zbresë në tokë të merren dhe të vesh për situatën. Dervish pasha nuk pranoi dhe vazhdoi për Shëngjin dhe Shkodër³⁷.

Me ardhjen e Dervish pashës shqiptarët u egërsuan edhe më tepër. Ai ndaj Lidhjes Shqiptare pat një qëndrim tolerues, ngase me qëllim nuk donte ta egërsonte edhe më shumë situatën sepse donte të fitojë kohë për të grumbulluar forca të duhura për ta thyer rezistencën e shqiptarëve që shkonin në mbrojtjen e Ulqinit.

³² DACG, MUD, 1880, dok.725

³³ DACG, MUD, 1880, fas.12, dok.2681

³⁴ HHStA-PA; Vjenë, dos.1-10, dok.961

³⁵ HHStA-PA; telegram, zoti Danillo nga Sutormorja, dat.30 tetor 1880

³⁶ Shqipëria në vitet e LSHP – përgatitur nga Ligor Mile, Tiranë, 1978, f.328, dok.

184

³⁷ HHStA-PA; Vjenë, 1880, dos.1-8, dok. 727

Dervish pasha e përcillte lëvizjen e vullnetarëve shqiptarë. Shihte se vullnetarët vinin nga Tetova, Shkrel, Kelmendi, Prizreni, Gucia, Dibra dhe se të gjithë po drejtoheshin në Ulqin.

Dervish pasha në fillim përdori taktikën e bisedimeve me anëtarët e Komitetit të Lidhjes në Shkodër. Shkodranët jo vetëm që nuk u tërhoqën, por u përgjigjën: “Ne kemi vendosur që për çështjen e Ulqinit të vdesim të gjithë, shtëpitë tona do t’i lëmë të digjen; për çështjen e Ulqinit do të luftojmë jo vetëm kundër Malit të Zi, por në rast se kundër nesh do të vërsulet sulltani, jemi të vendosur dhe të bindur se do të jemi në gjendje të luftojmë edhe kundër tij”³⁸.

Dervish pasha përdori edhe metodën e korrupsionit, metodën e përçarjes, por nuk pati sukses. Dy ditë rresht u mundua t’i bindte krerët e Lidhjes Shqiptare se dorëzimi i Ulqinit ishte i pashmangshëm, duke kërkuar që ushtria e Lidhjes Shqiptare të largohej nga Ulqini dhe qyteti me rrethina t’i dorëzohej Malit të Zi.

Më 11 nëntor 1880, Dervish pasha thirri parinë e Lidhjes Shqiptare që të bisedonte me ta rreth dorëzimit të Ulqinit në mënyrë paqësore. Përgjigjja e parisë shqiptare ishte: “Ne kemi vendosur të luftojmë kundër kujtdo qoftë që donë ta pushtojë qytetin tonë. Është e pamundur për ne të jetojmë nën qeverinë e një shteti për natyrën e të cilit nuk dimë asgjë e as na pëlqejnë zakonet e tij, të një shteti me të cilin nuk kemi asgjë të përbashkët...”³⁹

Nga të gjitha anët diskutohej rreth çështjes së Ulqinit dhe nga të gjitha rajonet vinin vullnetarë për ta mbrojtur. Vinin nga Prizreni, Gucia, Dibra, Shkodra⁴⁰.

Masat që ishte duke marrë Dervish pasha dhe ato që kishte në përgatitje e sipër, që ushtarakisht të sulmonte forcat shqiptare, ishin sinjal që Komiteti i Lidhjes në Ulqin të merrte masa të duhura për t’u mbrojtur nga ekspedita osmane, e cila ishte shumë afër. Në frymën e situatës, më 16 nëntor 1880, Komiteti i Lidhjes Shqiptare për Ulqin u dërgoi protestë Fuqive të Mëdha rreth vendosmërisë së banorëve të Ulqinit për të mbrojtur vatrat e tyre nga çdo agresion. Në protestë thuhej: “...Marrim vesh se Dervish pasha është nisur me shumë batalione për të pushtuar qytetin tonë dhe për t’ia dorëzuar Malit të Zi.

³⁸ DACG, MUD, 1880, dos.11, dok.2352

³⁹ Qemal Morina, Çështja shqiptare në shtypin arab, Dituria islame, nr.32, Prishtinë, 1992, f. 42

⁴⁰ Lidhja Shqiptare në dokumente angleze, 2, përgaditur nga Skënder Rizaj, Prishtinë 1978, f.172, doc.85

Ai ka kapërcyer kufirin e këtij rrethi dhe ka ndërprerë të gjitha lidhjet midis nesh dhe pjesës tjetër të vendit, kështu që asnjëri nuk mund të hyjë më ose të dalë nga qyteti. Duke qenë se shumë shqiptarë kërkojnë të vinë në qytetin tonë, ndoshta do të përpiqen ta kapërcejnë vijën e ndaluar dhe në këtë rast ka mundësi të flasë pushka dhe të derdhet gjaku. Për të mënjeluar këto pasoja fatkeqe, kemi njoftuar zyrtarisht pashën për vendimin tonë se do të kundërshtojmë me armë hyrjen e tij në këtë qytet, që të mos dorëzojmë vatrat tona të dashura para se të kemi rënë të gjithë në ballë të luftës...”⁴¹.

Kjo protestë dallon nga të tjerat sepse arrin kulmin e gatishmërisë së shqiptarëve për rezistencë, ngaqë në të shihet shpresa që do t'i thyejnë batalionet e Dervish pashës⁴².

Shtabi ushtarak i formuar për mbrojtjen e Ulqinit kishte hartuar planin e luftës dhe i kishte vendosur forcat e veta vullnetare në katër pika strategjike nga mund të marshonin ushtritë osmane:

I Në Kodrat e Shëngjergjit, në bregun verior të lumit Bunë, pranë kufirit të ri turko-malazez u vendos kontingjenti i parë prej disa qindra luftëtarësh nën komandën e Hysen Shasit, nga fshati Shas. Përballë këtyre, në bregun jugor të Bunës ndodhej fshati Bardhok (Belaj). Këtu komanda osmane kishte ngritur një kamp ushtarak pasi këtej kalonte rruga më e shkurtër e cila lidhte Shkodrën me Ulqin, një rrugë fushore e cila nisej nga Shkodra nëpër Urën e Drinit (Urën e Bahçallëkut) dhe ndiqte për 18 km. krahun e majtë të Bunës, kapërcente lumin me lundra në afërsi të fshatit Bardhok (Belaj), kalonte këtej Urën e Shëngjergjit, nga ku vazhdonte përmes fshatrave Darzë, Zogaj, Pistull, Kodra deri në Ulqin⁴³.

II Në Kodrën e Kuqe, pranë fshatit Kllezën, në afërsi të kufirit të ri turko-malazez, u vendos kontingjenti i dytë i vullnetarëve të Lidhjes Shqiptare. Në këtë kontingjent ishin përqendruar gati 1.000 luftëtarë shqiptar të përbërë nga vullnetar shkodran, ulqinakë, hotjanë, prizrenas, tetovarë, kelmendas etj. të udhëhequr nga vet Shtabi ushtarak. Detyra e këtyre forcave ishte të zbrapsin ekspeditën që mund të ndërmernte komanda Osmane nga kampi i dytë ushtarak, të cilin ajo e kishte ngritur në qytet nga Ura e Bunës, nëpër rrëzë të Taraboshit, nëpër Anë të Malit,

⁴¹ Shqipëria në vitet e LSHP, nga Ligor Mile....f.370, dok.190

⁴² HHStA-PA; Lipihu, telegram nr.137, dat.19.11.1880

⁴³ Kristo Frashëri, vepër e cituar, f.341

kapërcente Kufirin e ri nëpër Kllezën, kalonte nëpër fshatrat Gaç, e në afërsi të fshatit Pistull bashkohej me rrugën e parë Shkodër-Ulqin⁴⁴.

III Në Malin e Mozhurrit, në verilindje të Ulqinit, një pozicion me rëndësi të dyfishtë strategjike, sepse këtej mund të përballohej jo vetëm marshimi i mëtejshëm nga lindja e ushtrisë Osmane (në rast se do të thyhej rezistenca në Kllezën dhe Shëngjergj), por edhe ndonjë sulm eventual që mund të ndërmerrenin nga veriu forcat malazeze që gjendeshin të përqendruara në Tivar dhe Sutorman, ishte përqendruar kontingjenti i tretë në komandën e Mehmet Gjylit⁴⁵.

IV Në Ulqin qëndronte kontingjenti i katërt i cili duhej të zhvillonte rezistencën e fundit të mbrojtjes. Vullnetarët ulqinakë, të cilët përbënin efektin e këtij kontingjenti, kishin për detyrë të mbanin nën kontroll batalionin ushtarak turk që gjendej në Ulqin⁴⁶.

Për forcat vullnetare shqiptare të përqendruara në rajonin e Ulqinit ekzistojnë të dhëna të ndryshme. Numri i vullnetarëve arrinte prej 3.000-6.000 vetë⁴⁷.

Forcat shqiptare ishin të gatshme për t'u hedhur në sulm në rastin më të parë, po të bëhej ndonjë mësymje e armatosur nga ana e forcave osmane ose po të ndodhte nga ana e Principatës së malit të Zi një sulm i befasishëm. Armatosja e vullnetarëve shqiptarë ishte e larmishme. Sipas të dhënave, ulqinakët dhe anamalasit nuk ishin mirë të armatosur, ndërsa të tjerët thuhej se kishin pushkë automatike⁴⁸.

Më 16 nëntor 1880, kur filloi të lëvizte ekspedita ushtarake Osmane, Dervish pasha kishte në dispozicion prej 17⁴⁹ deri 20 batalione me afërsisht 10,000 ushtarë, këmbësorë të rregullt⁵⁰. Dervish pasha bëri organizimin e ushtrisë duke i përqendruar në pikat më strategjike nga të cilat e parashihte thyerjen e rezistencës së shqiptarëve. Sipas planit paraprak, ata u përqendruan⁵¹:

1. Në Bardhok (Belaj), një nyje e rëndësishme që çonte për Ulqin, vendosi 6-8 batalione (rreth 4.000 ushtarë) me topa kodrinorë, nën komandën e drejtpërdrejtë të Dervish pashës, kundrejt pozicioneve të forcave shqiptare të Kodrës së Shëngjergjit;

⁴⁴ Po aty

⁴⁵ Po aty, f.341-342

⁴⁶ Po aty

⁴⁷ HHStA-PA; telegram në shifër, Galiçe-Lippihut, dat. 7 nëntor 1880

⁴⁸ po aty, Lippihu-Hajmerles

⁴⁹ LSHP në dokumente angleze...f.172, dok.85

⁵⁰ Kristo Frashëri, vepër e cituar, f.374

⁵¹ HHStA-PA; Lippihu - Hajmerles

2. Në fshatin Goricë kundrejt pozicioneve të forcave shqiptare të rreshtuara në afërsi të Klleznës, përqendroi katër batalione (rreth 2.000 ushtarë) nën komandën e Osman pashës;

3. Në Shkodër përqendroi katër batalione ushtarë. Përqendrimi i këtyre katër batalioneve në Shkodër shpjegohet me frikën nga ndonjë lëvizje shqiptare në këtë qytet, si dhe me pengimin e nisjes së vullnetarëve të tjerë për në Ulqin.

4. Në mes të Lezhës dhe Shëngjinit përqendroi një batalion;

5. Në Ulqin qëndronte një batalion.

Në shërbim të ekspeditës ushtarake qëndronte në gatishmëri edhe një flotë e vogël e marinës perandorake Osmane. Përveç këtyre Dervish pasha solli nga Shkodra në brigjet e Shëngjergjit mjaft barka për të ndërtuar mbi to një urë të përkohshme me qëllim që të lehtësonte kalimin e forcave ushtarake dhe të topave nga kampi luftarak i Bardhokut (Belaj) në bregun e djathtë të Bunës⁵².

Me urdhër të Dervish pashës u ndalua çdo udhëtim qoftë nga rrethet për në Shkodër, qoftë nga Shkodra për në Ulqin. Ligji i luftës duhej të zbatohej me rigorozitetin më të madh për të penguar çdo gjë që nuk ishte në përputhje me urdhëratë e Portës⁵³.

Situata e rëndësuar i zemëroi shumë shqiptarët. Ishte rrezik që në çdo çast të shpërthente lufta. Në fakt, më 16 nëntor 1880, u shkrehën armët shqiptare me rastin kur Dervish pasha dërgoi nga kampi i Bardhokut përtej Bunës një batalion ushtarë, me dy topa, për të pastruar Kodrën e Shëngjergjit nga forcat shqiptare. Për shkak të rezistencës shqiptare, forcat osmane u detyruan të kthehen prapa. Pastaj Dervish pasha bombardoi me topa nga kampi i Bardhokut.

Dorëzimi i Ulqinit ishte i lidhur me kushte që të mos përdorej asnjë mjet tjetër, të mos zbrazshin pushkë, përveç se të bindeshin shqiptarët me fjalë të mira dhe dorëzimi të bëhej në mënyrë paqësore⁵⁴.

Zhvillimi i ngjarjeve nxori në shesh njerëz të luhatshëm. Çështja e Ulqinit u shndërrua në një gur prove, një vijë kufiri në mes të njerëzve të vendosur deri në fund dhe njerëzve të luhatshëm që u zinin besë premtimeve të personaliteteve të konsullatave të huaja. Kapitulluan disa anëtarë të Komitetit Ndërkrahinor të Lidhjes Shqiptare, por kjo ndikoi te një vendosmëri edhe më të madhe për mbrojtjen e Ulqinit.

U zhvilluan protesta e sidomos nga qytetarët ulqinak dhe nga vullnetarët shkodran që gjendeshin në Ulqin. Udhëheqësi i forcave,

⁵² Kristo Frashëri, vepër e cituar, f.349

⁵³ Po aty

⁵⁴ HHStA-PA, Vjenë, 1880, dos.1-8, dok.727

Mehmet Gjyli dhe Komandanti i vullnetarëve shkodran, Isuf Sokoli, deklaruan edhe një herë vendosmërinë e tyre për ta mbrojtur Ulqinin.

Më 18 nëntor 1880, kur filloi ekspedita e forcave osmane ndaj mbrojtësve të Ulqinit, forcat e Lidhjes Shqiptare qëndronin në Shëngjergj, Kllezën, Mozhur dhe në Ulqin, ndërsa vullnetarët e tjerë qëndronin në shtëpitë e veta, sepse fondet ushtarake ishin të dobëta. Forcat shqiptare përballë forcave osmane jo vetëm që ishin në numër më të vogla, por edhe nga ana e armatosjes, nga sasia e municionit ishin shumë larg. Ndërkaq, ushtria osmane kishte armë moderne të kohës.

Më 19 nëntor 1880, në Shkodër bëhen ndryshime në Komitetin Ndërkrahinor të Lidhjes Shqiptare. Në të u kyçën anëtarë të rinj, figura që aktualisht gjendeshin në llogoret e Ulqinit dhe influenza e tyre ishte shumë e madhe. Komiteti i ri e thirri popullin ta mbrojë Ulqinin.

Shqiptarët më parë pranonin të hidheshin në kryengritje kundër perandorisë Osmane se sa ta lejonin veten të zhvisheshin nga Ulqini apo çfarëdo territori tjetër shqiptar në favor të Principatës së Malit të Zi. Ishte e qartë se shqiptarët nuk donin të kontribuonin për zmadhimin e vendeve fqinje sllave, sepse e dinin mirë që në një kohë jo shumë të largët do të sllavizoheshin nga pansllavizmi dhe nga ndikimi rus, të cilët nuk do të vononin ta shtynin Malin e Zi në pushtime të reja në tokat shqiptare, theksonte Depollo⁵⁵.

Më 20 nëntor 1880, në rajonin e Ulqinit çdo gjë ishte gati për të përballuar sulmet që mund të vinin nga forcat turke apo malazeze.

Po këtë ditë, Dervish pasha e kishte vendosur ushtrinë në disa pika strategjike prej Bardhokut e deri në Shëngjin⁵⁶. Disa batalione rezervë të ushtrisë osmane, që përbëheshin prej shqiptarëve, nuk pranuan të marshonin kundër shqiptarëve⁵⁷.

Po më 20 nëntor 1880, Dervish pasha shpalli dekretin se ndaloheshin rreptësisht të gjitha mbledhjet e Lidhjes Shqiptare. Ulqinakëve u dërgoi një ultimatum me të cilin u jepte një afat prej 24 orësh për t'u menduar se a do ta ndërprisnin rezistencën dhe a do t'i dorëzonin armët, në të kundërtën, pas këtij afati forcat osmane do ta vazhdonin marshimin dhe do të fillonin veprimet luftarake. Nga i njëjti burim bëhet e ditur se Dervish pasha e kishte urdhëruar edhe osman pashën që me tre batalione të shkonte në drejtim të Ulqinit⁵⁸.

⁵⁵ HHStA-PA; Depollo – Kavalier dë Temelit, 19 nëntor 1880

⁵⁶ Dhimitër Andoni – Kolë Luka, punim i cituar, f.162

⁵⁷ Aleks Buda, Shkrime historike, Tiranë, 1986, f.172

⁵⁸ HHStA-PA; Lippihu – Hajmerles, dat. 23 nëntor 1880

Në të njëjtën kohë, Komiteti i ri Ndërkrahinor i Lidhjes, duke mos përfillur dispozitat shtetërore osmane të gjendjes së luftës, por përkundrazi, për t'i kundërshtuar ato masa e për të marrë vendimin në përshtatje me situatën e re të krijuar, para syve të autoriteteve qeveritare thirri mbledhjen e jashtëzakonshme dhe vendosi të niste sa më parë për në Ulqin një kontingjent të ri luftëtarësh. Kjo ngjarje tregonte se sa më i ashpër të bëhej problemi, aq më me energji shpërthente vrulli i masave popullore për t'i mbetur besnik obligimit kombëtar, mbrojtjes së atdheut.

Duke parë zemërimin e thellë të qytetarëve, Dervish pasha deklaroi se urdhri i tij ishte keqkuptuar. Mirëpo, kjo deklaratë nuk e zbuti situatën e cila kishte arritur pikën kulminante të zemërimit të shqiptarëve. Bëhej grumbullimi i vullnetarëve shqiptarë për ta mbrojtur Ulqinin.

Dervish pasha bënte përgatitjet e fundit për marshim në Ulqin. Përdorte tërë taktikën luftarake e cila mund t'i siguronte dorëzimin e Ulqinit. E pastroi ushtrinë turke prej elementeve të dyshimta. Kishte raste të shumta që ushtarët shqiptarë që ishin në ushtrinë turke i zhvishnin rrobat ushtarake dhe bashkoheshin me vullnetarët shqiptarë. Për ta ndërprerë qarkullimin e vullnetarëve shqiptarë në relacionin Shkodër-Ulqin, Dervish pasha urdhëroi prishjen e urës së Bunës⁵⁹. Për kalimin e forcave turke parashihte ndërtimin e një ure me lundra mbi Bunë në drejtim të Shëngjergjit.

Posa mbaroi montimi i urës mbi lumin Bunë në afërsi të kampit të Bardhokut, më 21 nëntor 1880 filluan operacionet luftarake. Forcat luftarake turke, rreth 4.000 vetë të pajisur mirë me artileri, e kaluan urën dhe dolën përballë forcave shqiptare të rreshtuara në Kodrën e Shëngjergjit. Forcat turke u përleshën me forcat vullnetare shqiptare. Meqenëse forcat turke kishin përparësi të madhe, qoftë nga na numerike qoftë nga pajisja e tyre me armë dhe municion, forcat vullnetare shqiptare u thyen⁶⁰.

Në të njëjtën ditë (21 nëntor 1880), kolona e dytë e ushtrisë turke prej 1.500 vetash filloi marshimin nga Kampi i Goricës. Marshoi nëpër Anë të Malit dhe arriti deri te Kodra e Kuqe pranë Klleznës. Aty hasi në forcat vullnetare shqiptare. Në Kllezën ndodhej edhe Shtabi ushtarak në

⁵⁹ HHStA-PA; telegram Lippihu nga Shkodra, dat.22.11.1880

⁶⁰ HHStA-PA, Vjenë, 1880, dos.1-9, dok.804

krye me Isuf Sokolin nga Shkodra dhe Mehmet Becin nga Ulqini⁶¹. Me Isuf Sokolin qëndronin aktivistët e dalluar të Degës së Lidhjes Shqiptare të Ulqinit: Mehmet Beci, Mehmet Gjyli, burra ulqinakë që kishin vite që luftonin për mbrojtjen e tokave shqiptare. Së bashku me Sali Efendinë (Hyllen)-hoxhë, e me të tjerë atdhetarë ulqinakë, bënë çmos për të mbrojtur gjallë frymën e qëndresës së popullit. Kontributi i tyre ishte i madh për organizimin e frontit dhe ndihma për front⁶². Ditën e parë të konfrontimit të dyja palët ishin në gatishmëri.

Më 22 nëntor 1880, me nismën e shqiptarëve filloi beteja në një vend shumë të vështirë që quhet Shkallmushkë – afër Klleznës⁶³. Shpatullat dominuese të këtij vendi mjaft të papërshtatshëm për kalim ishin në duart e shqiptarëve⁶⁴. Pushkën e parë e shkrehu hotjani Abdyl agë Hoti, udhëheqës i vullnetarëve nga Hoti (sipas një varianti), ndërsa sipas një variante tjetër Fetah Dragushi nga Shkodra⁶⁵. Fetah Dragushi lëshoi kushtrimin: "Vëllezër, të vdesim për besën e dhënë e për vatanin"⁶⁶. Pa marrë parasysh epërsinë e forcave turke, armatosjen më të mirë, shqiptarët u vërsulën mbi forcat turke të përbëra prej tre batalioneve. Beteja që zgjati 2-7 orë që e përgjakshme. Malësorët përsëritën traditën e tyre, u kapën fytafyt me ushtarët osman. Shqiptarët sulmuan me shpejtësi pozitat turke dhe, në saje të sistemit të dyfishtë të llogoreve, mundën t'i zmbrapsin forcat turke për disa orë⁶⁷. Osman pasha i tërhoqi forcat e veta ushtarake në pozita të favorshme, vuri në përdorim artilerinë malore, duke shpresuar se shqiptarët do të tërhiqeshin. Mirëpo, shqiptarët u vendosën në pozitat që më parë i mbanin turqit⁶⁸. Duke u gjetur në një situatë të vështirë, forcave turke u erdh në ndihmë Dervish pasha me një pjesë të ushtrisë së vet. Ai kërkoi nga Stambolli një ndihmë prej 4000 ushtarësh, gjë që jepte për t'u kuptuar se ishte vendosur që me presionin e forcës së armëve t'i detyrojë shqiptarët të dorëzonin Ulqinin⁶⁹. Dervish pasha kaloi nga defensiva në ofensivë. Përdori një taktikë të re. Forcat turke një herë vepruan si njësi të pavarura, sulmuan në mënyrë të veçuar, sulmuan nga çdo anë mbi forcat

⁶¹ Kristo Frashëri; vepër e cituar, f.350

⁶² Xhevat Rrepishti, Isuf Sokoli dhe mbrojtja e Ulqinit, Tiranë, 1979, f.115

⁶³ HHStA-PA; Vjenë, 1880, dos.1-9, dok.804

⁶⁴ Po aty, telegram nr.142, Lippihu – Hajmerles, dat.26.11.1880

⁶⁵ Kristo Frashëri, vepër e cituar, f.351

⁶⁶ Xhevat Rrepishti, vepër e cituar, f.124

⁶⁷ Aleks Buda, Shkrime historike, f.172

⁶⁸ Kristo Frashëri, vepër e cituar, f. 351

⁶⁹ Qemal Morina, punim i cituar, f.43

shqiptare, që më në fund të bashkohen dhe të veprojnë frontalisht mbi forcat shqiptare⁷⁰.

Në këtë betejë shqiptarët qëndruan heroikisht. Mirëpo, numri më i vogël i ushtarëve, armatimi më i dobët, municioni i paktë, bëri që shqiptarët të mos jenë në gjendje të qëndronin. Forcat shqiptare u ligështuan edhe më tepër kur komandanti i tyre, Isuf Sokoli, u plagos rëndë. Forcat shqiptare u tërhoqën dhe duke u kthyer për Shkodër, morën me vete të gjithë të plagosurit e bashkë me ta edhe Isuf Sokolin, i cili nga plagët e fituara nga artileria turke vdiq pas dy ditësh⁷¹. Në betejën e Klleznës pat mjaft të vrarë dhe të plagosur nga të dyja palët.

Më 23 nëntor 1880, forcat turke të ndara në dy kolona vazhduan marshimin në drejtim të Ulqinit. Njëra kolonë ndoqi rrugën Shëngjergj-Ulqin. Duke kaluar u ndesh me pararojat e forcave shqiptare ku edhe u zhvillua beteja në rrëzat e Malit të Brisë. Beteja zgjati prej orës 6 të mëngjesit e deri në orën 15.00⁷². Forcat turke fituan dhe kaluan në Kodra të Ulqinit⁷³.

Kolona e dytë ndoqi rrugën Kllezën-Ulqin. Dervish pasha me një ushtri prej 8 batalionesh sulmoi shqiptarët që kishin zënë pozita të sigurta dhe të fortifikuara. Në Kodra e Ulqinit u zhvillua përleshja e cila zgjati 2-4 orë. Shqiptarët u thyen. Me që ushtria turke ishte në numër më e madhe dhe më mirë e furnizuar me armë dhe municion, e theu mbrojtjen e shqiptarëve⁷⁴.

Definitivisht, më 23 nëntor 1880, natën vonë, Dervish pasha me ushtri turke hyri në Ulqin⁷⁵. Po më 23 nëntor 1880, Dervish pasha dërgoi korrierin e tij te kryekomandanti i forcave malazeze, Bozho Petroviq, që ta dërgonte sa më parë përfaqësuesin e vet i cili duhej të takohej me 24 nëntor 1880 me Bedri beun për të hartuar aktin e dorëzimit të Ulqinit⁷⁶.

Ministri i punëve të jashtme i Perandorisë Osmane i njoftoi ambasadorët e Fuqive të Mëdha se Dervish pasha kishte hyrë në Ulqin⁷⁷.

Po më 24 nëntor 1880, nënkoloneli i Shtatmadhorisë Osmane, Bedri beu dhe adjutanti i princit të Malit të Zi, Nikolla Matanoviqi, zhvilluan në Kunje, një fshat i vogël në rrugën midis Tivarit dhe Ulqinit,

⁷⁰ Kristo Frashëri, vepër e cituar, 351

⁷¹ Po aty, f.351

⁷² DACG, MUD, 1880, dos.16, dok.3025

⁷³ Po aty, dos.12, dok.3023

⁷⁴ LSHP në dokumente angleze...f.174, dok.87

⁷⁵ Po aty, f.192

⁷⁶ HHStA-PA; telegram nr.548 nga Temeli, Cetinë, 1880

⁷⁷ Po aty, dos 1-10, dok.970

bisedimet për zbatimin e vendimit që kishin marrë Fuqitë e Mëdha. Brenda ditës u hartua “AKTI I LËSHIMIT TË RRETHIT TË ULQINIT MALIT TË ZI”, i cili, pasi mori pëlqimin e të dy palëve, u nënshkrua në Kunje më 25 nëntor 1880⁷⁸.

Sipas hollësirave që ishin të detajizuara në Konventën e Kunjës 79 filloi edhe procedura për dorëzimin e Ulqinit.

Princ Nikolla e urdhëroi Vojvodën – Bozho Petroviq, i cili gjendej në Shtabin Ushtarak në Mozurr, të marshojë për në Ulqin. Ai posa e mori urdhrin u nis për në Ulqin dhe Brigada e IV malazeze hyri në qytet, me 26 nëntor 1880, në ora 17.00⁸⁰.

Deri më 29 nëntor 1880, ushtria malazeze e mori në duart e veta gati tërë Kazanë e Ulqinit me përjashtim të fshatrave Shëngjergj, Kaliman dhe Leskovac.

Dorëzimi i Ulqinit shkaktoi pezmatim të madh te populli shqiptar në të gjitha viset ku jetonin.

Dorëzimi i Ulqinit ishte sanksion kolektiv për realizimin e vendimit të Fuqive të Mëdha. Ky ishte një shembull tipik i përdorimit të monopolit ndërkombëtar të Fuqive të Mëdha.

Vështirë ishte për forcat vullnetare shqiptare ta thyenin rezistencën e tri fuqive: Fuqive të Mëdha, të Portës së Lartë dhe të Malit të Zi, të cilat sollën rreth 30 mijë trupa të armatosura me afro 200 gryka zjarri.

Ulqini u shkëput nga trugu i përbashkët kombëtar.

Senatori dhe diplomati francez, Destournel de Constant, me fjalë të mallëngjyera dëfton se ç’impresion të vështirë ka pasur kur ka parë ulqinakët sa të dëshpëruar ishin kur dorëzohej qyteti i tyre në duart e Malit të Zi⁸¹.

⁷⁸ Kristo Frashëri, vepër e cituar, f.353

⁷⁹ HHStA-PA, Vjenë 1880, dos.1-10, dok.997

⁸⁰ Skender Rizaj, Çështja shqiptare në marrëveshjet e Fuqive të Mëdha të Evropës (1878-1881), Gjurmime albanologjike, VII-1977, Prishtinë, 1978, f.193

⁸¹ Mehdi Frashëri, Lidhja e Prizrenit, Tiranë, 1938, f.43

Mr. Riza REXHA

**THE ALBANIAN LEAGUE OF PRIZREN FIGHT IN
DEFENCE OF ULQIN (1880)**

SUMMARY

Decisions of the Great Powers for granting Ulqin to Montenegro angered many Albanians. For assessment of the situation created by these decisions was called a meeting of the General Council of the League. After confirmation that the decision demanded a surrender of the town, committee of Shkodra and Ulqin took measures for the resistance organization, which was regarded as necessary fight for the all Albanians.

In order to calm the situation European diplomacy made attempts of finding solution to implement the adopted decision by the Great Powers. Efforts to diplomatically push Turkey for implementing the Berlin Tractate regarding Montenegrin borders did not prove fruitful. The Great Powers did not reflect the reality of the situation since it wasn't only the Turkish factor, but also the Albanian resistance in question, which was determined to not let go the fight for Ulqin.

The High Porte realized that Ulqin could not be surrendered peacefully and prepared military force to neutralize any opposition. Albanians resolutely were defending the town and were determined to fight any force be them Ottomans or Montenegrins that wanted to conquer Ulqin. But, ottoman military under the command of Dervish Pasha eventually enforced Albanians to surrender Ulqin in November 1880.